

## פתח דבר

כשהתחלתי לכתוב את הספר הזה באמצע שנות התשעים של המאה שעברה, לא יכולתי לצפות באיזו מידה יתמידו הדילמות שניצבו לפני העם הפלסטיני בשנים שלפני 1948 ומיד אחריה ויסיפו לעמוד בעינין עד עצם היום הזה. אף על פי שלא הייתי אז אופטימי במיוחד, עדיין נדמה היה שמרחוק לפחות אפשר לראות סיכוי כלשהו מבליח באופק; היום האופק סגור ומסוגר. סוף לכיבוש הישראלי של הגדה המערבית, רצועת עזה ומזרח ירושלים, שאז היה בן פחות משלושים שנה, עדיין נראָה אז אפשרי, גם אם מתסכל בריחוק. פתרון של שתי מדינות לבעיית פלסטין, פתרון צודק שיושג באמצעות משא ומתן, עדיין נראָה אפשרי, גם אם מרוחק.

ההתרחשויות בשטח לכל אורך שנות התשעים – הרחבת ההתנחלויות הישראליות והכפלת אוכלוסיית המתנחלים, סלילת כבישים עוקפים לישראלים בלבד בגדה המערבית, ניתוק ירושלים מן הגדה המערבית והידוק ההגבלות על תנועת הפלסטינים – כל אלה הוכיחו מיד לאחר מכן כי אין התקדמות לקראת פתרון הסכסוך במשא ומתן, כלומר לסיום הכיבוש וההתנחלות של ישראל באדמות ערביות, ולא זו בלבד, אלא שהמגמה אף התהפכה. העובדות הבסיסיות האלה שהוסתרו מאחורי האופטימיות הכוזבת של שנות התשעים פעלו את פעולתן למרות האופטימיות הגורפת כמעט בנוגע ל"תהליך השלום" ודחפו בלא רחם את הפלסטינים והישראלים להחרפת העימות. העימות הזה עלה אל פני השטח בזמן האינתיפאדה השנייה שהחלה בסוף שנת 2000. מאז לא נותר מקום לאופטימיות יתרה.

בתחילה חשבתי על "כלוב הברזל" רק כעל מטפורה המתארת את ההגבלות שאפפו את הפלסטינים בתקופה שלפני 1948, התקופה שעמדה במקור במקור הספר הזה. ואולם ככל שהתקדמתי במחקרי ובכתיבתי התחלתי לעמוד על אופיין המתמיד של ההגבלות הללו. הבנתי כי בשינויים מסוימים המטפורה הזאת חלה גם על מציאות חייו של העם הפלסטיני בעשורים שלאחר 1948, והחלטתי לייחד תשומת לב מסוימת גם לתקופה זו. ואז קם בשנים האחרונות מכשול מפלצתי – חומה/גדר/מחסום – והחל לחצות את הגדה המערבית הכבושה לאורכה ולרוחבה ולכלוא את הפלסטינים בעשרות מכלאות (הפלסטינים בעזה נכלאו באופן דומה הרבה לפני כן), ו"כלוב הברזל" שנראה לי במקור כמטפורה, דומה שלבש עכשיו צורה מוחשית וממשית. המבקרים הזרים הנדירים בפלסטין יכולים לחזות היום כמו עיניהם בחומה זו המתפתלת לה כנחש בנופים הכפריים והעירוניים של פלסטין הכבושה.

כלוב הברזל שהפלסטינים עדיין נתונים בו איננו רק כלוב פיזי: יש לו ממד פוליטי, שבא לידי ביטוי ממש בזמן האחרון, בחרם הבינלאומי שהוטל על שתי הממשלות הפלסטיניות שהורכבו בעקבות הבחירות של ינואר 2006 למועצה המחוקקת הפלסטינית, בחירות שבהן זכתה תנועת חמאס האסלאמית ברוב הקולות. בשמונה-עשר החודשים שחלפו מאז, הושעה המימון הבינלאומי שאפשר לרשות הפלסטינית (הרש"פ) לצוף והומר בתשלומי סעד המופנים במישרין לנצרכים עצמם. רק הסולידריות החברתית החזקה המאפיינת את החברה הפלסטינית ומפעל הצדקה הבינלאומי המסיבי הזה הם שמנעו את המצוקה ששררה בשטחים הכבושים בעקבות ההתרסקות הכלכלית שהתחוללה לאחר מכן מהידרדרות לרעב של ממש. הדברים הללו לא מנעו את שקיעתם של מבני המדינה שבנתה הרשות הפלסטינית ושל הביטחון הכללי ושלטון החוק. רצועת עזה הסגורה הרמטית נפגעה במיוחד מהפקרות גוברת, מעלייה בהשפעה השבטית והחמולתית ומלחימה פנימית ספורדית אך פּרָאִית בין קבוצות חמושות הקשורות לשתי הסיעות הפלסטיניות המובילות, פת"ח וחמאס.

ואולם הספר הזה מבקש לבחון לא רק את אופיין המשתנה של ההגבלות הנוקשות שאכפו על העם הפלסטיני השחקנים החזקים יותר שניצבים מולו מתקופת המנדט ועד היום, אלא גם כיצד פעלו הפלסטינים ומנהיגיהם בהקשן של ההגבלות הללו. לאחר שראה ספר זה אור בפעם הראשונה התברר שההיבט הזה הוא אחד ההיבטים השנויים ביותר במחלוקת בו. בעיני אחדים נראתה כל התמקדות במהלכי הפלסטינים בהקשר זה של סביבה בלתי אוהדת ברובה בגדר קריאת תיגר על דעתם הנחרצת כי האחריות העיקרית – ואולי אפילו הבלעדית – לגורלם של הפלסטינים מוטלת על כתפיהם של אחרים. אכן, גישה זו של חוסר אונים, של היעדר סוכנות פלסטינית פעילה (agency), של הטלת האחריות לאירועים שהשפיעו על הפלסטינים על כוחות אחרים, היתה אחת המטרות שניצבו לנגד עיניי בעת כתיבת הספר. ניסיתי להסביר בו את יסודות הסוכנות ההיסטורית של הפלסטינים ומנהיגיהם ובתוך כך להבהיר ככל האפשר את טיב ההגבלות שבתוכן פעלו. לא הופתעתי מאוד מתגובתם של כמה קוראים לדיון זה בסוכנות הפלסטינית. לשיטתי, הדבר הוכיח את הצורך להבין כי הפלסטינים אדונים במידה מסוימת לגורלם שלהם, וכי גם אם בשל מאזן הכוחות שניצב לעומתם רוב הברירות שלהם גרועות למדי, יש להבין שעדיין יש להם אפשרות בחירה מסוימת. רק כשיהיה ברור כי אחד מלקחי העבר הוא שהיו ברירות כאלה – ואחת היא אם נוצלו לטובה או לרעה – יהיה אפשר לבחור באפשרויות טובות יותר בעתיד.

ככל שדברים אמורים בפלסטין, לא תמיד קל להתיר את סבך חוטי האחריות והסיביות, ולא רק בשל החרושת הביתית הרוחשת של "האשם את הקורבן", המבקשת להבטיח שכל העיניים נשואות לכל מקום זולת ישראל או המעצמות,

האזורים או העולמיות, שמילאו תפקיד כה גדול בהיסטוריה המודרנית שלה. הקושי נובע גם מן הדעה שהוזכרה זה עתה, התרה אחר סוכנות אצל כל גורם אחר זולת הפלסטינים. למען האמת, מרבית העניינים הכרוכים בפלסטיין הם אימתיים במורכבותם. ואי־אפשר להטיל ספק במורכבות הניסיון להסביר את ייסוריהם של כמעט מיליון וחצי בני אדם ברצועת עזה, שכמעט 50 אחוז מהם ילדים בני פחות מ־15 שנים, השוקעים בזמן האחרון למעגליו החיצוניים של הגיהנום (ושקיעתם נמשכת בשעה שאני כותב דברים אלו בסוף מאי 2007). בכל הסיקור התקשורתי של קבוצות חמושות ושל לוחמים, של חמאס ושל פת"ח ושל הצבא הישראלי, נוטים לשכוח שהם פועלים בקרב המון זה של חפים מפשע, הדחוסים בתוך 360 קילומטרים רבועים, שטח שגודלו "קצת יותר מכפליים משטח העיר וושינגטון".<sup>1</sup>

אפשר לומר כי התבצרה של מאי 2007 התלקחה עם קריסתו של הסכם מכה, שהושג בפברואר בתיווכו של עבדאללה מלך סעודיה והסדיר את הקמתה של ממשלת אחדות פלסטינית בהשתתפות חמאס ופת"ח. ההסכם קרס בעיצומו של עוד סיבוב קרבות בין פלגים פלסטיניים יריבים, ועשרות פלסטינים משני הצדדים קיפחו את חייהם בקרבות הפראיים שניטשו בלב אזורי המגורים הצפופים כל כך בעזה, ברפיח ובמקומות אחרים ברצועה הצפופה. יהיו הגורמים התורמים אשר יהיו, האשמה מוטלת כאן ישירות על כתפיהם של לוחמי פת"ח וחמאס, של מנהיגיהם ושל תומכיהם, הן בחברה הפלסטינית הן מחוץ לפלסטיין, וגם על כתפי המנהיגים הפוליטיים הבכירים של שתי הקבוצות, מנהיגים שאינם יכולים או אינם רוצים לרסן אותם. אפשר לומר הרבה על המצור של הכיבוש הישראלי או על המצור הפיננסי הבינלאומי שהוטל על הרשות הפלסטינית, אבל אחריות בסיסית מוטלת על אלה אשר בחוסר אחריות ובקשיחות לב מרשים לעצמם ולאזהדיהם החמושים היטב להיגרר ללחימה פנימית כזאת בין פלגים יריבים של עם מיותר, כבוש ומדוכא. ואולם התמקדות רק בלחימה בתוך סיר הלחץ של הכלא רחב הידיים שנקרא רצועת עזה משמעה התעלמות מן הכולאים, מאלה ששמו בו את הפלסטינים מלכתחילה. מרבית אוכלוסיית הרצועה אינה בת המקום במקור; מוצאה בשורה של כפרים באזורי הדרום של ישראל שתושביהם גורשו או ברחו מהם בקרבות 1948-1949 ומעולם לא הורשו לחזור לבתיהם. מכאן שרצועת עזה אינה רק קורבן של ארבעים שנות כיבוש שהחלו ביוני 1967. רובם של מיליון וחצי תושביה נמנים עם קיבוץ הפליטים הגדול ביותר שנוצר ישירות ובאופן בלתי נמנע בגלל הקמתה בשנת 1948 של מדינה יהודית בארץ שבה רוב ערבי של קרוב לשני שלישים.

האחריות מיוחסת גם לגורמים אחרים מלבד אלה הנלחמים בפועל בין ערמות האשפה המעשנות של עזה, רפיח וחאן יונס ואלה שהבריחו אזרחים פלסטינים מבתיהם ב־1948 וב־1949. לסירוב העקשני הן של ממשל בוש הן

של ממשלת ישראל לקבל את תוצאות הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית ב-2006 ולמערכה הבינלאומית שהם מנהלים בניסיון לאלץ את הפלסטינים לחזור בהם מבחירתם הדמוקרטית, נודעת חשיבות מכרעת להבנת הסיבה מדוע נלחמו הפלסטינים על חורבות מחנות הפליטים שלהם באמצע 2007. במסגרת המערכה הזאת עיכבה ישראל את העברת המסים הפלסטיניים, וארצות הברית הנהיגה את החרם הפיננסי והדיפלומטי הבינלאומי המוטל על הרשות הפלסטינית. נוסף על כך המערכה הזאת כרוכה בסירובה של ישראל להקל את ההגבלות המחניקות שהטילה על תנועת בני אדם וסחורות בגדה המערבית וברצועת עזה (בגדה יש מאות מחסומים קבועים, סוללות עפר ומחסומים ניידים, נוסף על החומה/גדר/מחסום הנוכחת בכול) בלי קשר לשינויים במצב הביטחוני. ולבסוף, הדבר המבשר רעות יותר מכול הוא שהידרדרות הפלסטינים לתהום מלווה בעידוד שממשלת ארצות הברית מעודדת את הפת"ח להתעמת עם יריביו, ובחימוש, באימון ובמימון שהיא מספקת לו לשם כך.<sup>2</sup>

אין ספק שנדרשה מידה כמעט נפשעת של חוסר אחריות מצד פלגים פלסטיניים כדי שיילחמו זה בזה בנסיבות כאלה ויעשו מעשים חמורים המנוגדים לאינטרס הלאומי הפלסטיני, מעשים שדעת הקהל הפלסטינית כבר רואה בהם אחראים להם. ואולם יהיה מוטעה וחסר אחריות לבחון רק את האחריות הפלסטינית הבלתי מוטלת בספק הזאת בלי לבחון גם את מעשיהן של השחקניות החיצוניות החזקות הללו, האחראיות לכליאת האוכלוסייה הפלסטינית הכבושה בבתי הכלא רחבי הידיים האלה שהיו למנת חלקם של הפלסטינים בעידן הזה או המעורבות אותם במלחמתם הפנימית העקובה מדם. העם הפלסטיני, הניצב כמו קודם מול מערך של כוחות חזקים ממנו, שוב נפל קורבן להנהגה עלובה בדיוק כשנדרש יותר מכול לבחור את הבחירות הנכונות. המצב הטרגי הזה של העת האחרונה שב ומדגיש את תזות היסוד של ספר זה.